

COĞRAFYA EĞİTİMİNDE ARAZİ TATBİKATLARININ ÖNEMİ VE BİR UYGULAMA ÖRNEĞİ

Yrd.Doç.Dr.Cevdet Yılmaz*

GİRİŞ

Temelde bir *yerbilimi* olmakla birlikte araştırmalarının merkezinde insan, yani toplum olan coğrafyanın amacı insan ve çevre arasındaki karşılıklı ilişkileri ortaya koymaktır. Bu nedenle coğrafya daha çok; "*yeryüzünde meydana gelen fiziki, beşerî ve iktisadî olayları, insan ve çevre özellikleri arasında ilişkiler kurarak inceleyen bir bilimdir*" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bilimi bağımsız yapan düşünce sisteminin esası ise, başta *dağılıp* olmak üzere, *bağlantı ve sebep-sonuç* ilkeleridir (Doğanay,1989).

Coğrafyanın asıl amacının *mekân farklılık ve benzerliklerinin, yani değişik coğrafi görünüşlerin analizi, insanın mekânı olan yeryüzünün tanınması, dolayısıyla de daha iyi faydalanmalara katkıda bulunmak* olduğu gözönüne alınırsa (Tümertekin, 1994:9), bunda hiç şüphesiz arazide yapılacak gözlemlerin önemli bir yeri vardır. Coğrafyada özellikle 1950'lerden sonra uygulamaya yönelik araştırmalar büyük yoğunluk kazanmıştır. Toplumsal, ekonomik ve çevresel sorunlarımıza coğrafi mekânda var oldukları şekilde inceleyerek yaklaşılması gereği açıktır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra insanın oluşturduğu mekânların, yani toplumun mekânı nasıl organize ettiğinin incelenmesinin ağırlık kazanması uygulamaya yönelme eğilimine hız kazandırmıştır (Tümertekin, 1994:12). Artık her alanda bir gelişigüzellikten ziyade plânlı yaklaşımlar dikkati çekmekte, daha iyi yararlanmalarda bulunmak için mekân düzenlemelerine ilgi her geçen gün artmaktadır. Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımından, çarpık kentleşme ve çevre sorunlarına varıncaya kadar insanlığın geleceğini tehdit eden birçok problemin çözümü eğitimden geçmektedir. Tüm bu sorunlara duyarlı olacak bir neslin ortaya çıkması ise bu konularda bilgi sahibi olan kaliteli öğretmenlerin yetişmesi ile mümkündür. Dolayısıyla plânlama, artık bir yükseköğretim ders konusu olmaktan ziyade asgari olarak herkesi ilgilendiren bir genel kültür meselesidir. İnanıyoruz ki yakın bir gelecekte tıpkı daha yeni yeni müfredata dahil edilmeye başlanan *çevre sorunları* gibi *plânlama* dersleri de ilk ve orta öğretim kurumlarımızda yer alacaktır. O halde sadece belli fakültelerin değil, konuya yakın olan tüm yükseköğretim kurumlarının *plânlama eğitimi*ne ağırlık vermeleri gerekir. *Gerek müfredat, gerekse eğitimci olarak plânlama eğitimi*nde coğrafya ve coğrafyacılara, *insan-çevre sistemini en iyi bilen elemanlar* olarak, *şüphesiz çok*

* 19 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Coğrafya Öğretmenliği Bölümü öğretim üyesi

büyük katkıları olacaktır. Özellikle coğrafyada en son yaklaşım olarak kabul edilen uygulamalı coğrafya devresi esas alınır. İnterdisipliner bir bilim olan plânlamanın temelini önemli ölçüde zaten coğrafya teşkil etmektedir. Çünkü plânlama "ister çevre potansiyelinin en rasyonel ve en radikal bir şekilde değerlendirilmesi, isterse toplumun istek ve ihtiyaçları ile eldeki imkânları dengeleştirmek" şeklinde tanımlansın, sonuç olarak değerlendirmeye alınan nesnelere, çevrenin potansiyelidir. Coğrafyacı çevreyi yani coğrafi ortamı (landscape'i) en iyi tanıyan, analitik metodlarla sorunlarını saptayan bir eleman olduğuna göre, onun pratiğinden mutlak olarak yararlanmak, plânlamada en akılcı yoldur (Doğanay,1989).

Coğrafya ile plânlamayı birbirine yaklaştırmış olan tüm bu gelişmeler, plânlama eğitiminde coğrafyanın önemli bir yere sahip olması durumunu ortaya çıkarmıştır. Plânlamacı gerek kırsal, gerekse şehirde düzeltmeye başlamadan önce varolan landscape'i (coğrafi görünümü) anlamak zorundadır. Şu halde plânlamada coğrafya eğitimi iki bölüme ayrılabilir. Bunlardan birincisi; coğrafyanın ilkelerinin öğrenilmesi, yani mekân organizasyonunu açıklamak için gerekli bilgiler, ikincisi ise; ülke coğrafi görünümünün esasını oluşturan doğal ve beşerî olayların dağılışının, diğer bir deyişle mekândaki karşılıklı etkileşimin ortaya konulmasıdır (Tümertekin,1984). Sınıfta anlatılan teorik dersler bunlardan birincisini ele alırken arazi tatbikatları dersleri de ikincisini ele almakta, yani mekândaki karşılıklı etkileşim üzerinde durarak, mevcut yapıyı tesbit edip "başka nasıl olabilirdi?" sorusunu sormak suretiyle, plânlamada esas alınacak temel bilgilerin kazanılmasını sağlamaktadır. Arazi tatbikatları dersleri tüm bu yönleri ile iyi düşünülmesi ve uygulamaya konulmuş, coğrafya eğitiminde önemli bir adımdır.

Tümertekin'in *coğrafyanın amacı ve önemi* ile ilgili olarak Ekonomik Coğrafya kitabının giriş kısmında da belirttiği gibi; "Coğrafyacı gözlerini açmasını ve bakmasını bilendir. Fakat görmek için sadece görmeyi istemek yeterli değildir. Gerek fizikî, gerekse beşerî coğrafyada yeryüzündeki olayları açık bir şekilde görmek için eğitim hiç te kolay olmayan bir ilk adımdır. Günümüzde neyin var olduğunun saptanması başlıca coğrafi yöntemdir. Bugünkü coğrafyada alan çalışmasının giderek önem kazanmakta olması, kuşkusuz, coğrafyanın bu özelliği ile ilgilidir...Nitekim, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş ülkelerde bir yandan coğrafyanın bir uygulamalı bilim olduğunun kabul edilmesine paralel olarak eğitim programlarında yalnızca kuramsal (teorik) bilgilerle yetinilmeyerek alan çalışmalarına yer verilmekteyken, öte taraftan da yan bilimlerle sıkı ilişkiler kurulmaya başlanmıştır (Tümertekin,1994:36-37).

"Coğrafya deneylere dayanan bir bilim değil, bir müşahade ilmidir" diyen ve bu konuda çok sayıda çalışması olan İzbırak'a göre; "Coğrafyanın prensipleriyle işlenecek olan konular, çoğunca, yeryüzündeki (bir çevre, bir yöre veya bir

bölgedeki) olayların gözlenmesi (müşahedes) yoluyla sağlanır. Diğer tabiat ilimlerinde de önemli yeri olan gözlem yani müşahede, bir olayı veya konuyu, inceden inceye görme ve gözleme işidir. Bu da yerinde yapılan araştırma gezileri ile mümkün olur" (Izbirak, 1968).

Bu makalenin amacı arazi tatbikatları dersini alan bölümümüz öğrencilerini konu hakkında aydınlatmak ve araziye çıkmadan önce gidilecek yerler hakkında bir ön hazırlık yapabilmeleri için güzergâhlarla ilgili literatür vermektir. Daha önce arazi tatbikatlarına katılan öğrencilerimiz tarafından bu hususun üzerinde önemle durulmuş olması bizi böyle bir çalışma yapmaya sevk etmiştir.

Metod olarak önce arazi tatbikatlarının coğrafya eğitimindeki yeri ve önemi üzerinde kısaca durulmuş, ardından da Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Coğrafya Öğretmenliği Bölümündeki arazi tatbikatları uygulaması örnek olarak ele alınmıştır. Gidilen yerler hakkında elimizde oldukça fazla miktarda döküman olup, bunların bu makale çerçevesinde takdimi imkânsız olduğundan, burada sadece güzergâhlar üzerindeki istasyonların adları zikredilerek, ilgili yerler hakkında ayrıntılı bir bibliyografya sunulmaya çalışılmıştır. Güzergâhlar üzerindeki her istasyonla ilgili detaylı bilgi, şekil, harita ve fotoğraflar daha geniş boyutlu bir başka çalışmamızda ele alınacaktır. Derslere katılan öğrencilere arazi tatbikatları ile ilgili bir de anket uygulanmış, konu ile ilgili olarak alınan cevaplar da makalede ayrıca değerlendirilmiştir.

A.COĞRAFYA EĞİTİMİNDE ARAZİ TATBİKATLARININ YERİ VE ÖNEMİ

"Alan (ya da arazi) coğrafyanın laboratuvarıdır. Arazi, daha önce ileri sürülmüş bazı genel fikir ya da kuralların doğruluk derecesini sınamak ya da bunların gerçeğe uyup uymadığını kanıtlamak için malzemenin toplandığı, gözlemlerin kaydedildiği yerdir" diyen Özgüç, Beşeri Coğrafya'da Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri isimli eserinde sözlerine şöyle devam etmektedir; "Gerçekten de coğrafya öğrencilerinin, söz gelimi, bir şehrin caddelerinde dükkânların çeşitleri ve işlevlerini kaydetmek, ya da merkezî yer teorilerinin geçerliliğini değerlendirmek üzere araziye çıkarılmaları, (örneğin fizik öğrencilerinin laboratuvarında bir kapalı silindirdeki basınç ve sıcaklık değişimlerine Boyle kanunu uygulamalarına benzer) bir eğitim ve araştırma yöntemidir. Başka bir deyişle herhangi bir laboratuvar gibi, arazi de coğrafyacı için başka hiçbir sahada elde edemeyeceği bilgileri toplayacağı bir yer; aynı zamanda da derslerde anlatılan konuların uygulama ve örneklerinin de gösterilme alanıdır. Şüphesiz alan gözlemlerinin sayısal ölçmeler yanında büyük ölçüde görme, duyma, koku alma ve belki de dokunmayla algılanan niteliksel ölçmeleri de içine almakta oluşu, alan

çalışması için coğrafyacının algılama gücünün belirli bir düzeyde gelişmiş olmasını gerektiriyorsa da, bu da yine ancak daha sık araziye çıkılarak telafi edilebilecek bir durumdur. Ayrıca, arazi gezileri (field trip/excursion) beşerî ya da fizikî landscape'deki ilginç ilişkileri hemen izleyebileceğimiz şekilde yapıyorsa bir taslak oluşturma veya not tutma şeklinde bir kayıt yapılması gözlemleri birleştirmede önemli bir rol oynayacağından, bütün bu hususlar bir bütünlük içinde ayrıca değerlendirilmelidir" (Özgüç, 1984: 64).

Arazi tatbikatları sadece bugün için değil geçmişte de coğrafya eğitiminin önemli bir parçası idi. Nitekim çağdaş coğrafi düşüncenin oluşumunda büyük bir yere sahip olan P.V. de la Blache coğrafyanın tasvir edici yöntemi ile arazi tatbikatları konusunda şöyle demektedir; "Coğrafya, özünde tasvir edici bir bilim olarak kendini ayırdeder. Açıklamalardan vazgeçtiği için değil, daha doğrusu, olgular arasındaki ilişkilerin, zincirlemelerin ve evrimlerinin incelenmesi, bunların herbiri açıklamaya götürün birer yol olduğu için. Ancak bu konunun kendisi coğrafyayı, hem de bütün öteki bilimlerden daha çok, tasvirî yöntemle titizlikle uymaya zorlar. Sözüünü ettiğimiz başlıca görevlerden biri de, coğrafyayı ilgilendiren olayların konumunu belirlemek, buldukları yerleri, kapladıkları alanı kesinlikle saptamak değil midir? Hiçbir belirti, hatta hiçbir ayrıntı gözden kaçmamalıdır; hissedilir kalmaya çalıştığımız bütün içinde herbirinin ya etken ya da etkilenen olarak bir değeri vardır. Öyleyse bunları niteleyen koşulların tümünü belirlemek ve eksiksiz bilançolarını çıkarmak gerekir. Doğanın gözlerimiz önüne serdiği zengin şekiller yelpazesi içinde koşullar öylesine çeşitli, öylesine kesişen, öylesine karmaşıktır ki hemen tümünü kucakladığını sanan kişi hayâl kırıklığına uğrar. Özellikle iki hataya düşmemek gerekir: Aralarından olayların kayıp geçeceği çok basit ve katı çözümler hatası ile açıklık getirmek yerine listeyi kabartan sayıca çok formül sunma hatası. Tasvirde, tanımlamak ve sınıflandırmak, sonra da bunlara dayanarak sonuçlar çıkarmak mantık açısından tutarlı işlemlerdir; ne var ki coğrafyanın konusu olan doğal olgular zihinsel kategorilere her zaman uysallıkla boyun eğmezler. Coğrafyanın tasvirleri tıpkı kendi konusu gibi esnek ve çeşitli olmalıdır. Halkın terimlerinden beslenmek çoğu kez coğrafya için bir kazançtır; halk terimleri doğrudan doğruya doğa ile ilişki içinde oluştukları için, hayattan alınan herhangi bir adlandırma, herhangi bir atasözü, ya da köy deyişi bir ilişkiyi, bir dönemselliği, bir raslantıyı aydınlatabilir. Yani coğrafyayla doğrudan ilgili olan birçok şeyi aydınlatabilir. Coğrafya kitaplarında ya da araştırmalarında şekillerin, resimlerin gün geçtikçe daha çok yer kaplaması zaten bu nedenledir. Çizimler, fotoğraflar tasvire yorum niteliğiyle katılmaktadırlar. Şematik şekiller görselleştirme aracı olarak işe yararlar. Ancak gerçekliği sıkı sıkıya kucaklamaya yarayacak çözümlenme yolu ve günümüzde coğrafi gezilerde sık sık yapılabilen doğrudan gözlemlerin denetlenmesi olarak çizimlerin yerini hiçbir şey tutamaz. Ülkemizde yerleşen gezilerek yapılan dersler alışkanlığı şu son yılların en önemli eğitsel kazancıdır. Açık hava okuludur

bu; bütün ötekilerden çok daha sağlıklı ve etkilidir. Bu okul okutacağı metinleri önceden seçer; bunlar coğrafyacının zihnine ülke düşüncesini kazıyan ayırıcı özellikler bütününün çok daha kolay kavranılabilir bir görüş açısı içinde toplandığı peyzajlardır' (Tümertekin,1990:117).

Coğrafya eğitiminde arazi tatbikatlarının yeri ve önemi ile ilgili olarak öğrenciler tarafından ileri sürülen şu görüşler de kayda değerdir;"Coğrafya eğitiminde arazi tatbikatları; konunun bizzat yerinde görülüp, daha kolay öğrenilmesi ve kavranmasında önemli bir yere sahiptir. Öğrenci daha önce sınıfta işlenen konuyla karşı karşıya gelince konuya ilgisi artar. Derslerde anlatma yoluyla yalnızca kulağa hitabeden bir öğretim tam anlamıyla sağlıklı olmaz. Eğitimin birkaç duyu organına birden hitap etmesi gerekir. Arazide hem öğretmenin saha ile ilgili açıklamalarını dinleme, hem de anlatılan sahayı bizzat görme imkânının olması, yani gözle kulağın öğretim faaliyetine birlikte katılması öğrencinin daha iyi ve kalıcı bir şekilde öğrenmesini mümkün kılar. Ayrıca öğrenci ve öğretmenlerin birbirleriyle daha iyi bir şekilde kaynaşmasını sağlayacak bir ortam oluşmuş olur. Öğrencilerin derse karşı ilgileri artar. Ayrıca dershanelerde yapılan derslerde çoğu öğrenciler konudan sıkılıp, dersin biteceği saati ipte çekerken, arazide yapılan derslerde öğrenciler daha fazla bir istek ve şevkle dersi takip ederler ve tatbikatın bitmesini istemezler. Araziye gidildiği vakit coğrafyacı, coğrafi bilgi atmosferinde kendini farklı hissedecek ve böylece mesleğiyle ilgili duygusal doyum da sağlamış olacaktır. Arazi tatbikatları ile öğrenciler ortak iş yapma zevkini tadacaklar ve birbirleri ile kaynaşacaklardır. Yurdun farklı bölgelerinden gelerek aynı sınıfta toplanan gençler bu yolla millî birlik ve bütünlüğün de güzel bir örneğini vermiş olacaklardır. Ayrıca dört duvar arasında sıkıcı bir havada ders yapmanın verdiği stres, açık havanın ve geniş arazinin verdiği psikolojik rahatlıkla bastırılmış olacaktır. Bu ders vasıtası ile araziye çıkartılan üniversite gençliğinin toplumla ilişkide bulunması sağlanacak ve böylece coğrafi bilgilerin hayata uyarlanması ilk adım da atılmış olacaktır. Dileğimiz, aracın ve gerecin yeterli olduğu, öğrenmenin yoğun, öğrencinin istekli ve girişken olduğu daha güzel ve yeni arazi tatbikatlarıdır. Arazi tatbikatları dersi, ilerideki hayatımızda bir yöreyi gezerken ve incelerken neye ve nelere dikkat etmemiz gerektiği açısından bizlere birer rehber olacaktır. Bu tatbikatlarla, sınıflarda gördüğümüz dersler esnasında körelen duyu organlarımız harekete geçiyor ve kalıcı bir öğrenme gerçekleşiyor".

Bu derslerin, Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye'yi tanımak ve aldıkları eğitimle ülkelerimiz arasında bir köprü vazifesi görmek için gelen öğrencilerimiz için de büyük önemi vardır. Yurtdışından gelen yaklaşık 10 000 civarındaki bu öğrencilerin maalesef çok büyük bir çoğunluğu dört duvar arasında sıkışmış bir eğitimden geçerek geriye dönecekler, ülkemizi gerçek anlamda tanıma fırsatı bulamayacaklardır. Okulumuzda öğrenimlerine devam eden ve bu dersleri alan Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'dan gelen bir grup öğrencimiz de arazi

tatbikatlarından son derece memnun olduklarını belirterek, içlerinden bir tanesi görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir; "Benim için Coğrafya Bölümü'ndeki arazi tatbikatlarının çok önemli bir yeri vardır. Çünkü değişik bölgelerde yer alan iki ülke arasındaki coğrafi farklılıkları görmekte ve öğrenerek karşılaştırma yapmaktayım. Bunlardan birincisi fizikî farklılıklardır. Başta iklim olmak üzere ülkelerimiz arasında topografya şekillerinde de değişiklikler vardır. Türkmenistan'ın kurak ve yarıkurak karasal bir iklime sahip olması, bu iklime bağlı olarak kurak bölge topografyası şekillerinin oluşmasına yol açmıştır. Halbuki Türkiye'nin bol yağmurlu bir iklime sahip olması büyük ölçüde flüvial topografya şekillerinin oluşmasına neden olmuştur. Bu ise benim farklı topografik şekilleri gezerek ve görerek öğrenmeme yardımcı oluyor. İklim farklılığı aynı zamanda bitki örtüsünün de farklı olmasına yol açmıştır. Bunları hep gezerek görüyorum. İkincisi beşerî farklılıklardır. Türkiye ve Türkmenistan kültürleri aynı köke bağlı olmasına rağmen zaman içinde değişikliğe uğramıştır. Bu değişim farklı coğrafi bölgeler ve farklı milletler ile etkileşmelerden meydana gelmiştir. Başta dil olmak üzere yerleşim şekillerinde de büyük değişiklikler olmuştur. Arazi tatbikatları dersinde hem yerleşme hem de ev tiplerinin bizim yörelerimize göre farklı olduğunu gezerek görmekteyim".

B. ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ COĞRAFYA ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜNDE UYGULANAN ARAZİ TATBİKATLARI

1) Dersin niteliği

Giriş kısmında belirtilen açıklamalar gözönünde tutularak 1993-1994 döneminden itibaren son 3 yıldır bölümümüzde haftada (1 saat teorik, 2 saat de pratik olmak üzere) 3.sınıf öğrencilerine kış ve yaz dönemi ile birlikte yıllık olarak toplam 3 saat/kredi karşılığı *arazi tatbikatları* dersi uygulamaya konulmuş bulunmaktadır. Haftada 1 saat olan teorik dersler sınıfta yapılmakta, bu derslerde gidilecek güzergâh hakkında bilgi verilmekte veya gidilen yerler hakkında bir değerlendirme yapılmaktadır. 2 saate karşılık gelen aylık 8 saat pratik ders ise ayda 1 kez araziye çıkılarak değerlendirilmektedir. Bir yıl boyunca her iki dönemde toplam olarak 6 defa araziye çıkılmaktadır. Fakültemizde gece eğitimi de devam ettiğinden, aynı şeyler onlar için de sözkonusu olmakta, öğrenciler ayda bir kez araziye çıkarken, derse giren öğretim üyeleri gece ve gündüze ayrı ayrı olarak ayda iki kez araziye çıkmış olmaktadırlar. Tatbikat aracını üniversite karşılamakta olup bu iş için her ay 2 cumartesi günü rektörlükçe bir otobüs tahsis edilmektedir. Otobüsün yakıt giderleri öğrenciler tarafından karşılanmaktadır. Öğretim üyeleri, cumartesi günleri yaptıkları bu uygulamalar için normal ders ücreti dışında herhangi bir yolluk ve yevmiye almamaktadırlar.

2) Ders öncesi hazırlıklar

Tatbikat öncesi öğrencilere gidilecek güzergâh hakkında bilgi verilmekte, konaklama yerlerinde yemek yeme imkânının olup olmaması ve hava durumuna

bağlı olarak yanlarına almaları gereken yiyecek, giyecek vb. hususlarda uyarılmaktadırlar. Başarılı ve doyurucu bir tatbikatın ancak kurallara uymakla mümkün olduğu belirtilerek, öğrencilerin grup yöneticisinin sözünden çıkmamaları gerektiği, otobüse binme, inme ve verilen zaman süresine tam olarak uymaları vb. konulara dikkat etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Devam şartını yerine getiren öğrencilerden ayrıca her dönemin sonunda ayrıntılı bir rapor istenmektedir.

Bütün bunların yanında, gidilen güzergâhlarla ilgili olarak aşağıda verilen bibliyografik kaynakların tatbikat öncesi öğrenciler tarafından mutlaka gözden geçirilmesi istenmekte, böylece gidilecek yerler hakkında hem bir ön bilgi verilmiş olmakta, hem de muhtelif hocalarımız tarafından yapılan çalışmalarda verilen bilgiler arazide test edilmektedir.

3) Kullanılan araç - gereçler ve yöntem

Tatbikatlar sırasında arazide çekimler yapmak ve daha sonra bunları ilgili diğer öğrencilere göstermek için videokamera kullanılmaktadır. Ayrıca öğretim üyesi ve öğrenciler de fotoğraf makinalarıyla ilginç gördükleri şekil ve oluşumların resimlerini çekmektedirler. Altimetre, pusula ve klizimetre vb. araçlar da alınarak gerektiğinde ölçümler yapılmakta, böylece öğrencilerin bu aletleri kullanma becerileri de geliştirilmektedir. Şayet bulunulan yöre ile ilgili daha önce yapılmış Fizikî Coğrafya çalışmaları varsa, bu çalışmalarda sunulan jeomorfoloji haritalarında gösterilen şekiller arazideki gerçek görünüşleri ile karşılaştırılarak bunların yorumlanmasına çalışılmaktadır. Gerek otobüste seyahat halinde iken yol kenarlarında görülen şekilleri açıklamak için, gerekse belirlenen istasyonlarda öğrencilere bilgi vermek amacıyla megafon en çok kullanılan alettir. Arazide alınan gezi-gözlem notlarının raporları tatbikat bitiminde öğrencilerden isteneceğinden, her öğrencinin yanında not defteri ve kalem getirmesi zorunludur.

Tatbikatlar sırasında başta grup lideri seçimi olmak üzere öğrencilere de çeşitli idari görevler verilmektedir. Dersler arazide önce bir ön bilgi, ardından da soru-cevap şeklinde işlenmekte, sahada tesbit edilen olumsuzluklar dönüşte ilgili mercilere ulaştırılmak üzere ayrıca rapor haline getirilmektedir. Hatta, videokamera ile çekilen muhtelif görüntülerin arazi dönüşü yeniden öğrencilere gösterilmesi yanında, bunların yerel televizyonlara program olarak sunulması vb. konularda da öğrencilerimizden teklifler gelmektedir. Fakat çekilen filmlerin montajı için ayrı sistemler gerektiğinden henüz böyle bir çalışma gerçekleşmemiştir.

4) Güzergâhlar ve bunlarla ilgili bibliyografya

Aşağıda başlıca tatbikat güzergâhları verilmiş olup (ayrıca bkz.şekil-1), bunlar genel olarak günübirlik gidilip gelinen yerlerdir¹. Bu tatbikatlar sırasında gözlem yapılan ve öğretim üyeleri tarafından hakkında bilgi verilen istasyonlar da aşağıda belirtilmiştir. Ayrıca gidilen yerler ve ele alınan konular hakkında bir bibliyografya da öğrencilere verilmekte, böylece araziye çıkmadan önce talebelerin bir ön bilgi edinmesi sağlanmış olmaktadır. Yine bu güzergâhlar üzerinde öğrencilerimiz tarafından daha önce verilmiş raporlar ile yapılmış veya o yıl yapılmakta olan bitirme tezleri varsa bunlardan da yararlanılmakta, tez çalışması olan son sınıf öğrencileri tatbikata davet edilerek arkadaşlarına yerinde bilgi vermeleri sağlanmaktadır. Böylece son sınıfa geldiklerinde bitirme tezi yapacak olan öğrencilere, daha üçüncü sınıfta iken arazide nelere dikkat etmeleri gerektiği, mekânsal ilişkilerin neler olduğu, ya da nasıl olması gerektiği, kendileri için lâzım olan verileri nasıl ve ne şekilde elde edebilecekleri vb. hususlarda da bilgi verilmiş olmaktadır.

a. Samsun-Alaçam-Gerze-Sinop-Ayancık güzergâhı

Bu güzergahta tatbikata Alaçam'dan itibaren başlanmakta olup, sırasıyla Alaçam ilçe merkezi, Geyikkoşan mesire yeri ve plajı, Yakakent, Çamgölü, Güzelceçay, Kaymakam kayası, Gerze, Çiftlik heyelan sahası, Sinop şehir merkezi, Boztepe, Aklıman, Sarıkum ve Ayancık'ta incelemelerde bulunulmakta, akşam buradan geri dönülmektedir.

Faydalanılabilecek kaynaklar;

Araziye çıkmadan önce bu tatbikatla ilgili olarak öğrencilerin okuması gereken kaynaklar aşağıda gösterilmiştir. Her öğrenci bu kaynaklardan bir veya daha fazlasını yanında götürerek bizzat yerinde karşılaştırma yapma imkânına sahip bulunmaktadır. Bu kaynaklar genellikle öğrencilerin kütüphanede kolaylıkla bulabileceği eserler olup, şayet bulamazlarsa ders hocaları kendi kitaplarından faydalanmalarına izin vererek, bu konuda öğrencilerine yardımcı olmaktadır.

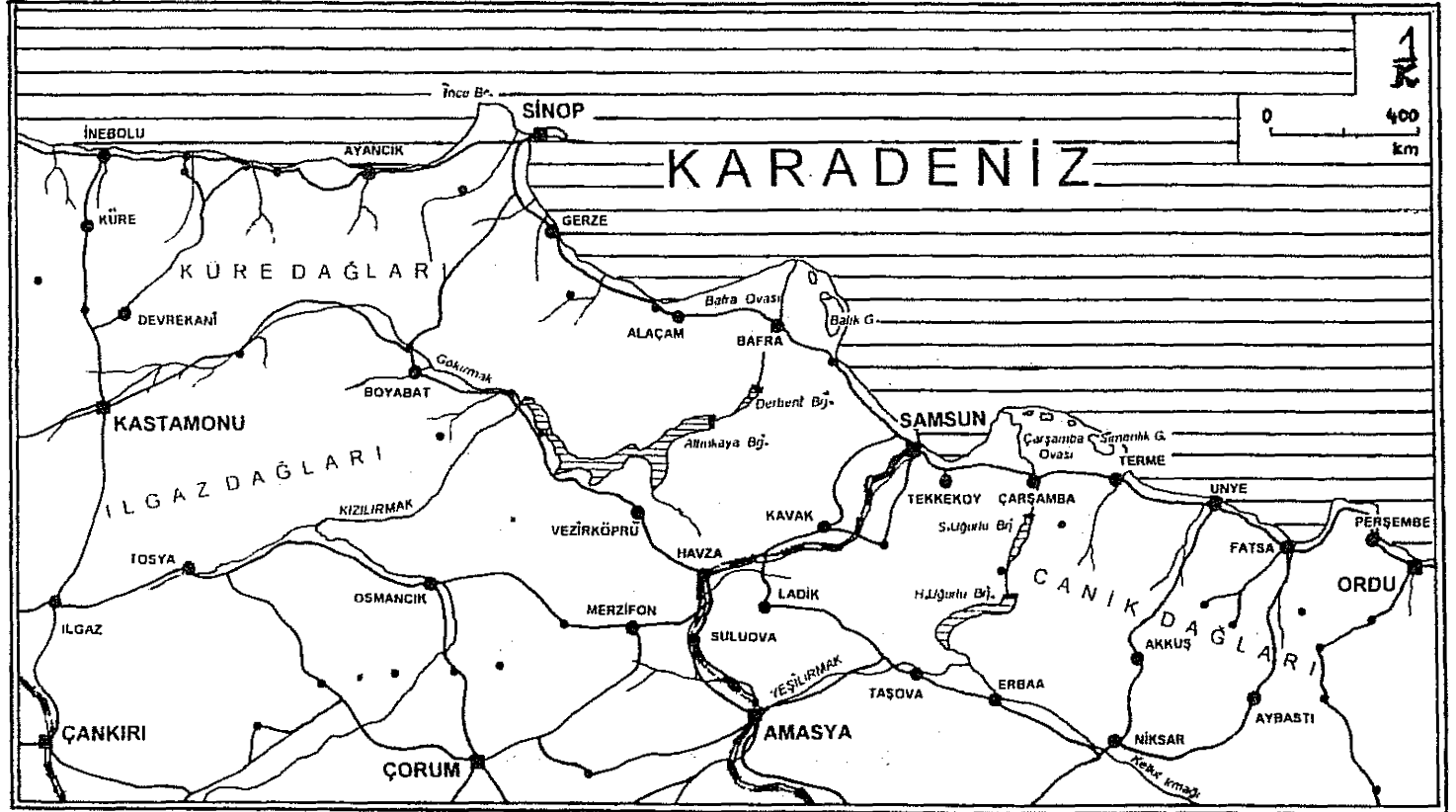
AKKAN, E.(1975) *Sinop Yarımadası'nın Jeomorfolojisi*, A.Ü.DTCF Yay.No:261, Ankara.

AKTAŞ, H.(1994) "*İsfendiyar-Küre Dağlarının Doğu Kesiminde Bitki Örtüsü-İklim İlişkileri*", **19 Mayıs Üniv.Eğitim Fak.Der.Sayı:9, Sf.14-51, Samsun.**

AKTAŞ, H.(1996) "*İsfendiyar (Küre) Dağlarının Doğu Kesiminin Jeomorfolojisi ve Toprak Özellikleri*", **Akademik Açı; 1996/1, Furkan Kitabevi Yay., Sf.142-159, Samsun.**

¹ Fakültemizde her yıl ayrıca 2 ilâ 7 gün arasında değişen, genellikle bölge dışına yapılan ve bütün sınıflardan isteyen öğrencilerin katıldığı büyük arazi tatbikatları da yapılmaktadır. Fakat burada bunlara temas edilmeyecektir.

Şekil-1: Tatbikat sahası ve güzergâhları gösteren lokasyon haritası

- ARDEL, A.(1967-68) "Türkiye Kıyılarının Teşekkül ve Tekâmülüne Toplu Bakış", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı:24-25, Sf.1-6, Ankara.
- BİRAND, H.(1945)"Batı Karadeniz Kıyılarında Bir Botanik Gezisi", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 7-8, Sf.141-153, Ankara.
- EMİROĞLU, M.(1968) "Batı Karadeniz Bölümünde Denizin Ekonomik Değerini Kısıtlayan Faktörler", **A.Ü.DTCF Coğrafya Arş.Der.**, Sayı:2, Sf.251-283, Ankara.
- ERİNÇ, S.(1954)"Karadeniz Çevresinin Morfolojik Tekâmülü İle Pleistosen İklim Tahavvülleri Arasındaki Münasebetler", **İ.Ü.Coğ.Enst.Der.Sayı:5-6**, Sh.46-94, İstanbul.
- ERTEK, A.-TUROĞLU, H.-MATER, B.(1993) "Çiftlik Heyelanı (Sinop)", **Türk Coğrafya Der. Sayı:28**, Sf.181-188, İstanbul.
- GÜRER, İ.-TUNÇEL, H.-SAYIN, A.(1994) "Batı Karadeniz'de Çığ Olayları", **A.Ü. Türkiye Coğ. Arş Ve Uyg. Merk. Der. Sayı:3**, Sf.79-92, Ankara.
- İŞİN, M.A.(1990) "Sinop Bölgesi Yüzey Araştırması", **2. Tarih Boy. Kd. Kong. Bild.(1-3 Haziran 1988)**, Sf.241-276, Samsun.
- KARABIYIKOĞLU, M.(1984) "Sinop Yarımadası Geç Pleistosen Çökellerinin Çökme Ortamları: Regresif ve Transgresif Kıyı Çizgisi ve Kumulu İstifi", **Jeomorfoloji Der.Sayı:12**, Sf.1-22, Ankara.
- KÖKSAL, A.(1972) "Turizm Coğrafyası Bakımından Sinop", **A.Ü.DTCF Coğ.Arş. Der. Sayı:5-6**, Sf.223-228, Ankara.
- NORMAN, T.-ATABEY, M.E.(1987) "İnceburun Çevresindeki Kıta Sahaneliğinde Jeomorfolojik Gözlemler", **Jeomorfoloji Dergisi**, Sayı:15, Sf.1-10, Ankara.
- UZUN, A.(1994)"Kayalık Kıyılardaki Biyojenetik Şekillenmeye Karadeniz'in Güney Kıyısından Bir Örnek:Sinop-Aklıman", **Türk Coğrafya Der. Sayı:29**, Sf.161-174, İstanbul.
- UZUN, A.(1995) **Gerze-Alaçam Arası Kıyı Bölgesi'nin Jeomorfolojisi**, Özeğitim Yay., Konya.
- ÜNAL, M.A.(1990) "Tahrir Defterlerine Göre Sinop Şehri", **2. Tarih Boy. Kd.Kong. Bild. (1-3 Haziran 1988)**, Sf.185-192, Samsun.
- YILMAZ, C.(1993) "Türkiye'de Kırsal Sanayinin Desteklenmesi ve İşçi Şirketleri Örneği", **19 Mayıs Üniv. Eğitim Fak. Der. Sayı:8**, Sf.305-334, Samsun.
- YILMAZ, C.(1995) "Kırsal Meskenlerde Taş Çatı Örtüsü, Batı Karadeniz Bölümü, Sinop-Kastamonu Yöresinden Örnekler", **E.Tümertekin'e Armağan (Baskıda)**, İstanbul.
- YÜCEL, T.(1988) "Batı Karadeniz Bölgesinin Başlıca Topografik Elemanları", **A.Ü. DTCF Coğ.Arş.Der.**, Sayı:11, Sf.1-7, Ankara.
- ÖĞRENCİLERİMİZ TARAFINDAN YAPILAN BİTİRME TEZLERİ;

Sinop'un Turizm Coğrafyası (Işık Sevgi Sönmez), Sinop İli Ekonomisi (Celal Tuncay Şahbenderoğlu), Bostancılı Köyü (Sinop) Monografyası (Özcan Torlak), Değirmencili Köyü (Sinop-Erfelek) Monografyası (Sevgi Yaşar).

b. Samsun-Bafra-Altinkaya Barajı güzergâhı

Bu güzergâhta dikkati çeken başlıca üniteler Samsun şehir merkezinden itibaren Atakum-Kurupelit arası, Altinkum-Taflan-19 Mayıs ilçeleri sahil kesimi, 19 Mayıs ilçesi (Ballica/Engiz), Karaköy Tarım İşletmesi, Bafra şehir merkezi, Bafra Balık Gölleri, İkiztepe Höyüğü, Asarkaya, Derbent ve Altinkaya Barajı ve Hidroelektrik Santralleri'dir.

Faydalanılabilecek kaynaklar;

- AKKAN, E.(1962) "Kızılıрмаğın Aşağı Kesiminde Kayıkla Nakliyat", **A.Ü. DTCF Dergisi, Sayı:3-4, Ankara.**
- AKKAN, E.(1970) **Bafra Burnu-Delice Kavşağı Arasında Kızılırmak Vadisinin Jeomorfolojisi, A.Ü.DTCF Yay.No:191, Ankara.**
- BİLGİ, Ö.(1990) "Bafra-İkiztepe Kazılarının Işığında Samsun Bölgesinin Prehistoryası", **II.Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri, (1-3 Haziran 1988), Sf.1-2, Samsun.**
- KORKMAZ, H. (1989) **Bafra-Altinkaya Baraj Gölü Alanının Baraj Gövdesi-Şahinkaya Boğazı Arasında Kalan Kesimi (Aşağı Göl Alanı) ve Yakın Çevrenin Florası, 19 Mayıs Ün. Fen Bil.Ensf.,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun.**
- KÖKSAL, A.(1967-68) "Bafra Ovası İklimi Hakkında", **Türk Coğrafya Der., Sayı:24-25, Sf.158-172, Ankara.**
- KÖKSAL, A.(1972) **Bafra Ovasının Coğrafya Etüdü, A.Ü.DTCF Yay.No: 220, Ankara.**
- UZUNEMİNOĞLU, H.(1995) "Kasabadan Şehre Geçiş Sürecine Bir Örnek: Engiz", **19 Mayıs Ün. Eğitim Fak.Dergisi, Sayı:10, (Yayına hazır), Samsun.**
- YAŞAR, O.(1994) "Kızılırmak Deltasında Su Ürünleri Potansiyeli Ve Başlıca Meseleleri", **Türk Coğ. Der. Sayı:29, Sf.515-522, İstanbul.**
- ÖĞRENCİLERİMİZ TARAFINDAN YAPILAN BİTİRME TEZLERİ;**
- Bafra'da Sanayi Faaliyetleri (Ahmet Mangır), Bafra Balık Gölleri (Ziya Aksu), Karaköy Tarım İşletmesi (Nedim Şahin), Bafra Ovası ve Yakın Çevresinin Coğrafi Özellikleri (Emire Gürses), Samsun-Ballica Arası Kıyı Kuşağı (Yavuz Düz), Bafra Ovasında Zirai Faaliyetler-İklim İlişkisi (İskender Dölek), Altinkaya Barajı Çevresinin Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikleri (Emire Gürses), Bafra Ovası Sulama Kanalları (Fatma Karakaş), Çetinkaya (Bafra) Monografyası (Necmettin Türkekul), Yakıntaş Köyü (Bafra) Monografyası (Birgül Soruklu), Bafra'da Tütün Ziraati (Necati Tomal), Bafra Ovasında Pirinç Tarımı (Ali Eroğlu), Kocadağ ve Yakın Çevresi'nin Fiziki Coğrafya Özellikleri (Gülşay Kızılırmak), Bafra'da Şehirleşme (Seyfi Akgün).**

c. Samsun-Terme-Ünye-Fatsa-Ordu güzergâhı

Bu güzergâhta Çarşamba'dan itibaren Terme, Ünye, Fatsa, Gaga gölü, Perşembe yarımadası ve Ordu şehir merkezi üzerinde durulmakta, ayrıca yol boyunca ilgi çekici başlıca coğrafi özellikler üzerinde de kısa kısa molalar verilerek açıklamalarda bulunulmaktadır.

Faydalanılabilecek kaynaklar;

- AKKAN, E.-GÜRGEN, G.(1993) "Gaga Gölü (Ordu)", **A.Ü. Türkiye Coğ. Arş ve Uyg. Mer. Der. Sayı:2, Sf.241-250, Ankara.**
- ARDEL, A.(1967) "Samsun'la Hopa Arasındaki Kıyı Bölgesinde Coğrafi Müşahedeler", **İ.Ü. Coğ.Enst. Der. Sayı:13, Sf.36-49, İstanbul.**
- BİLGİN, T.(1963) "Ünye Batısında Akçay Pleistosen Taraçaları", **İ.Ü.Coğ.Enst. Dergisi. Sayı:13, Sf.159-163, İstanbul.**
- EROL, O.(1968) "Anadolu Kıyılarının Holosen'deki Değişmeleri Hakkında Gözlemler", **A.Ü.DTCF Coğrafya Arş.Der.Sayı:2, Sf.90-94, Ankara.**
- EROL, O.(1989) "Türkiye'de Kıyıların Doğal Niteliği, Kıyıların Ve Kıyı Varlıklarının Korunmasına İlişkin "Kıyı Kanunu" Uygulamaları Konusunda Jeomorfolojik Yaklaşım", **İ.Ü.Dz.Bil.Ve Coğ.Enst.Bül., No:6, Sf:15-46, İstanbul.**
- İNANDIK, H.(1956) "Sinop-Terme Arasındaki Kıyıların Morfolojik Etüdü", **Türk Coğrafya Dergisi Sayı: 15-16, Sf.21-45, İstanbul.**
- TURAN, Y.(1973) "Ünye-Terme Kıyı Boyu Sahasının Foto-Morfoloji Etüdü", **Jeomorfoloji Dergisi, Sayı:5, Sf.173-182, Ankara.**
- ÖĞRENCİLERİMİZ TARAFINDAN YAPILAN BİTİRME TEZLERİ;**
- Ünye Şehir Monografyası (Arzu Erdoğan), Ünye Çimento Sanayi (Selahattin Güler), Ordu'nun Turizm Potansiyeli (Yunus Karakullukçu), Bolaman'da Fındık Üretimi (Halis Karakullukçu), Dibekli Köyü (Terme) Monografyası (Özlem Güngör), Ünye ve Çevresinde Dağınık Kırsal Yerleşmeler (Hüseyin Korkmaz), Akçatepe Köyü (Ordu) Monografyası (Hacer Türkmen), Perşembe Monografyası (Çiğdem Doğan), Ordu ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafya Özellikleri (Yüksel Biçer), Ordu Yöresinde Coğrafi Gözlemler (Mustafa Göl), Ünye ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası (Hasan Koyun), II Olma Yolunda Ünye (Sedat Öcal), Bolaman Monografyası (Timuçin Şensu),**

d. Samsun-Kavak-Lâdik-Borabay gölü-Amasya-Suluova güzergâhı

Bu hat boyunca önce Kavak ilçesinin kuruluş yeri ile son yıllarda şehrin dışından geçen anayola doğru olan yer değiştirme üzerinde durulmakta, ardından Lâdik, Lâdik gölü, Borabay gölü, Taşova yol ayırımından itibaren Yeşilirmak vadisi ve bu vadi boyunca yer alan sebze-meyve bahçeleri ile Amasya şehir merkezi üzerinde durulmakta, dönüşte başka bir yol tercih edilerek Suluova üzerinden gelinerek buradaki sulama sistemleri, Suluova Şeker Fabrikası ve Çeltik Kömür İşletmesi hakkında bilgi verilmektedir.

Faydalanılabilecek kaynaklar;

- ARDOS, M.(1984) *Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi, Cilt:I, I.Ü.Ed. Fak. Yay. No:3199, İstanbul.*
- DOĞU, A.F.-ÇİÇEK, İ.-GÜRGEN, G.(1994) "Borabay Gölü (Amasya)", *A.Ü. Türk. Coğ. Arş Ve Uyg. Merk. Der., Sayı:3, Sf.243-254, Ankara.*
- ERER, S.(1983) *Merzifon Depresyonu Ve Çevresinin Jeomorfolojik Etüdü, I.Ü.Ed.Fak.Yay.No:3100, İstanbul.*
- GÜRSOY, C.R.(1956) "Samsun Gerisinde Karadeniz İntikal İklimi", *A.Ü.DTCF Dergisi, Sayı:1-2, Sf.113-129, Ankara.*
- KURTER, A.(1958) "Orta Kızılırmak Bölümünde Şekerpancarı Ziraatı", *I.Ü. Coğ. Enst. Der., Sayı: 9, Sf.136-141, İstanbul.*
- NIŞANCI, A.(1988) "Karadeniz Bölgesinin İklim Özellikleri ve Farklı Yörelere", *1.Tarih Boyunca Karadeniz Kong. Bild. (13-17 Ekim 1986) Sf.223-233, Samsun.*
- NIŞANCI, A.(1989)"Orta Karadeniz Bölümünde Mevsimlik Hava Tipleri Bakımından Önemli Devreler", *AKDTYK Coğ.Arş.Der.Sayı:1, Sf.69-84, Ankara.*
- PEKCAN, N.(1988-1992) "Ladik-Erbaa-Niksar Bölgesinin Jeomorfolojisi Üzerine Bazı Gözlemler", *I.Ü.Ed. Fak. Coğ. Böl. Der. Sayı:3, Sf.175-188, İstanbul.*
- SÜR, Ö.(1993) "Türkiye'nin Deprem Bölgeleri", *A.Ü.Türkiye Coğ.Arş Ve Uyg. Merk. Dergisi, Sayı:2, Sf.53-68, Ankara.*
- ŞAHİN, K.(1995) "Ladik-Hamamayağı Kaplıcası", *19 Mayıs Üniv.Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:10, (Baskıda), Samsun.*
- TUNCEL, M.-DOĞANER, S.(1989)"Amasya'da Turizm: Coğrafi İmkanlar, Sorunlar ve Öneriler", *AKDTYK Coğrafya Arşt.Dergisi, Sayı:1, Ankara.*
- ÖĞRENCİLERİMİZ TARAFINDAN YAPILAN BİTİRME TEZLERİ;
Ladik Gölü (Ümmet Ercan), Amasya'da Elma Yetiştiriciliği (Fatma Taşdemir), Suluova Monografyası (Erdeşir Kızır), Suluova'da Tarımsal Faaliyetler (Serap Dırık), Ayvalı Köyü (Ladik) Monografyası (Halil Katmerlikaya), Toptepe Köyü (Ladik) Monografyası (Ahmet Güney), Amasya ve Yakın Çevresinin Coğrafi Özellikleri (Fatih Üçok), Suluova Şeker Fabrikasının Şehirleşmeye Etkileri (Nilgün Bozacıoğlu), Damlaçimen Köyü (Amasya) Monografyası (Lokman Cansız), Çeltek Kömür İşletmeleri (Bahadır Çevik), Gölbeyli (Borabay/Amasya) Monografyası (Eren Şenol), Hamamözü (Amasya) Kaplıcaları (Seher Taş).

e. Samsun-Havza-Vezirköprü güzergâhı

Bu güzergahta tatbikata Havza ilçe merkezinden başlanmaktadır. Havza kaplıcalarının turizm açısından önemi ve Kuzey Anadolu Fay Hattı ile ilgisi üzerinde durulmakta, Atatürk'ün kaldığı ev ziyaret edilerek Kurtuluş Savaşımızın başlangıcında Havza'nın yeri ve önemi ile ilgili olarak da bilgi verilmektedir. Daha sonra Vezirköprü yönüne hareket edilerek yol boyunca görülen şekiller üzerinde

durulmaktadır. Vezirköprü'de ise şehrin kuruluş yeri, sosyo-ekonomik özellikleri vb. hususlardan bahsedilerek, Altinkaya baraj gölüne kadar gidilerek buradan geri dönülmektedir.

Faydalanılabilecek kaynaklar;

AKKAN, E.(1966) "*Şahinkaya Yarmavadisi*", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı:1 Ankara.

ŞAHİN, K.(1994) *Vezirköprü Yöresinin Zirai Faaliyetleri ve İklim Koşulları Arasındaki İlişkiler*, 19 Mayıs Üniv. Sos.Bil.Enst.(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Samsun.

ÖĞRENCİLERİMİZ TARAFINDAN YAPILAN BİTİRME TEZLERİ:
Havza Monografyası (Ayşe Tezcan).

f. Samsun-Çarşamba-Ayvacık H. Uğurlu Barajı güzergâhı

Bu güzergâhta tatbikata Çarşamba ilçe merkezinden başlanmakta, sırasıyla; Yeşilirmak deltası, deltanın barajlar yapılmadan önceki büyüme hızı, kıyadaki hareketli kumullar, yazlık alanları, Çarşamba ovasındaki yoğun tarımsal faaliyetler, düz alanlardaki dağınık yerleşmenin nedenleri vb. hususlar üzerinde durularak Yeşilirmak vadisi boyunca güneye doğru gidilmektedir. Bu hat üzerinde de Suat Uğurlu Barajı ve HES, vadi boyunca her iki yamaçta yer alan dağınık yerleşme şekilleri, Ayvacık ilçe merkezi ve son olarak da Hasan Uğurlu Barajı ve HES gezilerek bu barajların Türkiye'nin toplam enerji üretimi içindeki önemleri vurgulanmakta, barajların inşası, elektrik üretimi ve enterkonnekte sistem hakkında da bilgi verilmektedir.

Faydalanılabilecek Kaynaklar;

APAN, H.(1988) *Çarşamba İlçesinin Sebzeçilik Durumu ve Geliştirme İmkanları*, 19 Mayıs Üniv. Yay.No:29, Samsun.

ARDOS, M.(1985) *Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi*, Cilt:II, I.Ü.Ed. Fak. Yay. No:3215, İstanbul.

ERKAL, T.(1993) "*Yeşilirmak Deltası ve Çevresinin Jeomorfolojisi*", *Jeomorfoloji Dergisi*, Sayı:20, Sf.13-28, Ankara.

ÖZÇAĞLAR, A.(1993) *Çarşamba Ovasında Arazi Kullanımı*, A.Ü.Sos.Bil.Enst. (Yayınlanmamış doktora tezi), Ankara.

YALÇINLAR, İ.(1958) "*Samsun Bölgesinin Neojen ve Kuvaterner Kıyı Depoları*", *I.Ü. Coğ.Enst.Der.*, Sayı:9, Sf.1-21, İstanbul.

ÖĞRENCİLERİMİZ TARAFINDAN YAPILAN BİTİRME TEZLERİ;

Çarşamba'da Şekerpancarı Üretimi (Fatma Gülçiçek), Başalan Köyü Monografyası (Dilek Kılıçkaya), Gülyazı Köyü (Çarşamba) Monografyası (Güler Çalış), Suat Uğurlu Barajı'nın Çarşamba Ovası'na Etkileri (İlial Köse), Çarşamba Şeker Fabrikası (Ayşegül Şahin), Ayvacık ve Yakın Çevresinin Coğrafi Özellikleri (Cihat Yılmaz).

g. Samsun Şehir İçi ve Tekkeköy Çevresi

Başka illerden gelerek Samsun'da dört yıl üniversite eğitimi gören fakat bu uzun dönem boyunca bir iki cadde hariç Samsun'u tanıyamayan öğrencilerimize bu şehri tanıtmak oldukça ilginç olmaktadır. Bu tatbikatta Samsun müzesi gezilerek gerek tarihi çağlar içinde, gerekse Cumhuriyet dönemi boyunca Samsun'un geçmişi hakkında bilgi verilmekte, ardından Samsun şehir merkezi içinde kalan heyelan sahası ve kaçak yapılaşmalarla ilgili açıklamalarda bulunmaktadır. Havaalanı çevresinden Samsun'un denize bakan tarafı ile iç kesime bakan tarafının yerleşmeler ve iktisadî faaliyetler açısından ne kadar farklı olduğu bizzat yerinde gösterilmektedir. Buradan şehrin en hakim yeri olan Toptepe'ye çıkılarak Samsun'un gelişme alanları, sanayinin kuruluş yeri, Samsun Limanı vb. hususlar üzerinde ayrıntılı olarak durulmaktadır. Bu tatbikatta son olarak Gelemen Devlet Üretim Çiftliği'nden kısaca bahsedilerek Tekkeköy ilçe merkezine geçilmekte, orada da sit alanı ilan edilen Tekkeköy mağara yerleşmeleri gezilerek yörenin prehistorik geçmişi ve bugün için arzettiği turizm potansiyeli üzerine değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Faydalanılabilecek kaynaklar;

- DARKOT, B.(1966) "Samsun", *İslam Anslp., Cilt:10*, MEB Yay., İstanbul.
- KODAMAN, B.(1990) "18.Yüzyıl Sonunda Samsun Gümrüğü", *2. Tarih Boy. Kd. Kong. Bild. (1-3 Haziran 1988)*, Sf.92-97, Samsun.
- ÖNER, E.(1990) *Samsun ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası*, A.Ü.Sos.Bil.Enst. (Yayınlanmamış doktora tezi), Ankara.
- TANOĞLU, A.(1944) "Samsun Şehri", *Samsun Üniv.Haftası*, Sf.283-296, İstanbul.
- TATLIDİL, E.(1988) "Göç Ve Kentsel Gelişme: Samsun Örneği", *1.Tarih Boy.Kd.Kong. Bild.(13-17 Ekim 1986)*, Sf.351-374, Samsun.
- UZUN, A.(1993) "Tekkeköy Çevresinde Kovuklu Çözülme Şekilleri", *19 Mayıs Üniv. Eğitim Fak. Der. Sayı:8*, Sf.291-304, Samsun.
- UZUN, A.(1994)"Tekkeköy'deki Mağara Yerleşmelerinin Turizm Açısından Önemi", *1994 Turizm Yıllığı*, T.C. Kalkınma Bankası Yay., Sf.308-316, Ankara.
- UZUN, A.(1995) "Tekkeköy'de (Samsun) Mağara-Kale Yerleşmeleri", *Doğu Coğ. Der. Sayı:1*, Sf.413-433, Erzurum.
- UZUNEMİNOĞLU, H.(1992/a) *Samsun, Bir Uygulamalı Şehir Coğrafyası*, İ.Ü.Sos.Bil.Enst. (Yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul.
- UZUNEMİNOĞLU, H.(1992/b) "1990 Genel Nüfus Sayımı ve Samsun İli Nüfusu", *19 Mayıs Üniv. Eğitim Fak. Der. Sayı:7*, Sf.279-284, Samsun.
- UZUNEMİNOĞLU, H.(1993) "Şehirlerin Alan Bakımından Genişlemesi ve Samsun Örneği", *19 Mayıs Üniv. Eğitim Fak. Der. Sayı:8*, Sf.273-290, Samsun.
- UZUNEMİNOĞLU, H.(1994) "Samsun'da Sanayi Faaliyetlerinin Dağılışı, Gelişme Alanları ve Başlıca Sorunları", *19 Mayıs Üniv.Eğ.Fak.Der.Sayı:9*, Sf.261-292, Samsun.

YEDİYILDIZ, B.(1988) "1485-1576 Yılları Arasında Samsun Şehri" **1.Tarih Boy.Kd.Kong.Bild. (13-17 Ekim 1986)**, Sf.297-304, Samsun.

ÖĞRENCİLERİMİZ TARAFINDAN YAPILAN BİTİRME TEZLERİ;

Samsun'da Balıkçılık Faaliyetleri (Ediz Gürler), Tekkeköy'de Tütün Üretimi (Mehmet Koyuncu), Samsun Azot Fabrikası ve Çevreye Etkileri (Hüseyin Baba), Samsun Limanı (Yalçın Karabayır), Gökçepınar Köyünde (Samsun) Nüfus Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler (Hasan Yalçınkaya), Samsun'da Mobilya Sanayi (Şenol Tuğ), Gelemen D.Ü.Ç.(Nuray Kemiksiz), Tekkeköy Monografyası (K.Talip Şahin), Samsun Organize Sanayi Bölgesi (Zekeriya Özyürek), Balaç Köyü (Samsun) Monografyası (Murat Yılmaz), Samsun'da Çevre Kirliliği (Aynur Yurt), Uygur (Küplüce)(Samsun) Monografyası (Ayşegül Eren), Samsun Sigara Fabrikası (Yavuz Tural).

Orta Karadeniz Bölümü ile ilgili olan diğer kaynak eserler;

- AKTAŞ, H.(1994) "Orta Karadeniz Bölümünde (Yeşilirmak-Melet Suyu-Kelkit Vadisi Arası) Bitki Alanlarının Dağılışı", **Türk Coğ. Der. Sayı:29, Sf.347-358, İstanbul.**
- ARDEL, A.(1973) "Türkiye'nin Denizleri (I.Karadeniz)", **İ.Ü.Coğ.Enst.Der.Sayı:18-19, Sf.275-279, İstanbul.**
- KARABULUT, Y.(1981) "Karadeniz Coğrafi Bölgesi Nüfusu (1.Şehirsel)", **A.Ü.DTCF, Coğ. Arş.Der., Sayı:10, Sf.123-151, Ankara.**
- KARABULUT, Y.(1989) "Karadeniz Bölgesi Nüfusu (2.Kırsal)", **Coğrafya Arş. Der. Sayı:1, Ankara.**
- KARABULUT, Y.(1994) "Türkiye'de Elektrik Enerjisi", **A.Ü. Türkiye Coğ. Arş. ve Uyg. Merk. Der. Sayı:3, Sf.53-78, Ankara.**
- KÖKSAL, A.(1988) "Karadeniz Bölgesinin Turizm Coğrafyası", **1.Tarih Boyunca Karadeniz Kong. Bild.(13-17 Ekim 1986)**, Sf.69-76, Samsun.
- NIŞANCI, A.(1989)"Orta Karadeniz Bölümünde Mevsimlik Hava Tipleri Bakımından Önemli Devreler", **Coğrafya Arş. Dergisi, Sayı:1, Ankara.**
- ÖNER, E.-ÇİÇEK, İ.(1987) "Heyelan Olayları ve Karadeniz Kıyı Şeridinden Örnekler", **Jeomorfoloji Dergisi, Sayı:15, Sf.53-64, Ankara.**
- ÖZ, M.(1991) "Tahrir Defterlerine Göre Canik Sancağı'nda Nüfus (1455-1643)", **19 Mayıs Ün. Eğitim Fak. Der. Sayı:6, Sf.173-206, Samsun.**
- ÖZÇAĞLAR, A.(1993) "Türkiye'de Şeker Fabrikalarının Coğrafi Dağılışı Ve Şeker Üretimimiz", **A.Ü. Türkiye Coğ. Arş ve Uyg. Merk. Der. Sayı:2, Sf. 69-122, Ankara.**
- ÖZGÜÇ, N.(1987) "Türkiye'de Sanayi Faaliyetlerinin Gelişmesi, Yapısı ve Dağılışı", **İ.Ü.Ed. Fak. Coğ.Der. Sayı:2, Sf.35-70, İstanbul.**
- ÖZSAIT, M.(1990) "Orta Karadeniz Bölgesinde Yeni Prehistorik Yerleşmeler", **2. Tarih Boyunca Kd. Kong. Bild.(1-3 Haziran 1988)**, Sf.124-130, Samsun.
- SÜR, Ö.(1972) "Heyelan Olaylarına Sebep Olan Faktörler ve Bunların Türkiye'de Etkili Bulunduğu Alanlar", **Coğrafya Arş. Dergisi, Sayı:3-4, Ankara.**

- TANDOĞAN, A.(1990) "Karadeniz Bölgesi ve Kıyı Kesimde Yer Alan İllerin Türkiye Nüfus Hareketleri İçerisindeki Yeri", **2.Tarih Boy.Karadeniz Kong.Bild. (1-3 Haziran 1988)**, Sf.438-467, Samsun.
- TANOĞLU, A.(1944) "Samsun Limanı Ve Hinterlandı", **Samsun Üniv.Haftası**, Sf.44-71, İstanbul.
- TAŞLIGİL, N.(1992) "Türkiye'de Tütün Ziraatı", **Türk Coğ. Dergisi, Sayı:27**, Sf.129- 138, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E.(1971) "Türkiye'de Kademeli Göçler", **İ.Ü.Sos.Antrp. ve Etn.Böl. Dergisi, Sayı:1**, Sf.47-58, İstanbul.
- YALÇINLAR, İ.(1951)" Samsun Bölgesinin Bünyesi", **İ.Ü.Coğ.Enst.Der., Sayı:2**, Sf.127-130, İstanbul.
- YOLALICI, M.E.(1991) "XIX.Yüzyılda Canik Sancağı'nda Zirai Üretim", **19 Mayıs Üniv. Eğitim Fak. Der. Sayı:6**, Sf.325-330, Samsun.

5) Öğrencilerimizin arazi tatbikatları ile ilgili izlenimleri

Makale yayına hazırlanmadan önce arazi tatbikatları dersini alan ve araziye çıkmış olan öğrencilere; "Bu dersin size faydası ne olmuştur?" şeklinde sorduğumuz kısa soruya aldığımız cevaplar aşağıda üç grup olarak verilmiştir. Birbirinin aynı olan cevaplardan yalnız bir tanesi dikkate alınmıştır. Bunlardan iki öğrencimizin cevabı da giriş kısmımıza alınarak orada değerlendirilmiştir.

a. Tatbikatların coğrafya eğitimindeki yeri ile ilgili görüşleri;

- Gidilen yerlerin sadece coğrafi özelliklerini değil, tarihi, ekonomik ve sosyal yönlerini de öğrenme imkânına sahip olduk.
- Arazide gözlem ve inceleme yapma yeteneğimiz gelişti.
- Olayları bizzat yerinde görme ve yaşama imkanına sahip olduk
- Bitirme tezi hazırlarken arazide nelere dikkat etmemiz gerektiği hususunda bilgi sahibi olduk.
- Yapa yapa usta olunduğunu biliyorduk, geze geze göre göre de coğrafyacı olunacağını öğrendik.
- Nasıl tıpçı gerçek hayatta daha az hata yapmak için doktor olmadan önce kadavra üzerinde eğitim görüyorsa, coğrafyacının da hayata atılmadan önce arazi eğitiminden geçmesi gerektiğini öğrendik.
- Verimli ve kalıcı bilgi elde ettik.
- Diğer derslerle ilgi kurmamız kolaylaştı.
- Sınıfta anlatılanların 1/4'i öğreniliyorsa, ben inanıyorum ki arazide anlatılanların 3/4'ü, hatta 4/4'ü öğreniliyor.
- Arazi tatbikatları bize; baktığımızı görmeyi, gördüğümüzü değerlendirmeyi, neden ve niçin sorularına cevap bulmayı öğretti.
- Gözle görülen tartışma götürmez oluyor.
- İyi bir coğrafyacı arazide olunacağını öğrendik

-Teori pratiğe dönüştü, bilgiler pekişti. Ör.Badlands topografyasının tanımını birinci sınıfta öğrenmiştim. Fakat sınavdan sonra kaç kez badlands'in ne olduğunu aklıma getirmeye çalıştımsa da bir türlü hatırlayamadım. Onu hatırlamak için her defasında tekrar yazdıklarımı okumam gerekiyordu. Fakat arazi tatbikatında hocamız göstererek anlatınca artık badlands'i unutmam mümkün değil.

-Sınıfta verilen bilgi soyut ve göze de hitap etmiyor. Öğrencilerin çoğu da bu soyut bilgileri hayal güçleri ile somutlaştıramadıkları, ya da bunun için herhangi bir çaba gösteremedikleri için verilen bilginin tam ve doğru olarak algılanması ve hafızaya yerleştirilmesi güç olmakta, hatta çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bu yüzden şöyle diyebiliriz; sınıfta öğrenilen jips üstüne yazı yazmak gibi, arazide öğrenilen ise mermer üzerine kazıyarak yazmak gibi.

b. Tatbikatların psikolojik yönü ile ilgili görüşleri;

-Coğrafyayı daha çok sevdim, derslerden zevk almaya başladım.
-Derslerde kafamda kemikleşen kalıpları kırdım.
-Araziye çıkınca coğrafyacı olduğumu anladım.
-Kendimizi ilk defa arazide coğrafyacı hissettik.
-İyi bir coğrafyacı olmak için doğayı çok iyi tanımamız, sonra tanıtmamız gerektiğini anladım.

-Dört duvar arasından ve derslerin sıkıcılığından kurtulduk.

-Tarih, Edebiyat vbg bölümlerden farklı olduğumuzu arazide anladım.

-Sınıfta genellikle kulağa hitap ediliyor. Diğer organlar boş duruyor. Bir süre sonra (ilerleyen saatlerde) dersten kendini soyutlamış olan diğer duyu organlarının etkisiyle dersi algılamaya çalışan kulak da bu fonksiyonunu kaybetmekte, böylece bırakın anlatılanı anlamayı, dersteki varlığımızı bile unutuyoruz. Halbuki arazi bunun tam tersi. Bütün duyu organlarımızla dersteyiz.

-Tatbikatlarda tabiatla iç içe olduk ve kendimizi onun bir parçası olarak hissettik.

-Sınıfta sesi çıkmayan, pasif öğrencilerin arazide derse katıldıklarını gördük.

c. Tatbikatların sosyal hayattaki yeri ve faydası ile ilgili görüşleri;

-Güncel hayatta göremeyeceğimiz yerleri gördük.

-Hocalarımızla tanışıp kaynaştık, daha iyi bir diyalogumuz oldu.

-Arkadaşlarımızla bağlarımız kuvvetlendi.

-Sınıfta birlik ve beraberliği sağladık. Birinci ve ikinci sınıflarda görülen gruplaşmalar ortadan kalktı. Birbirimizi daha çok sevmeye başladık.

-Yeryüzü hakkında sınıfta aldığımız bilgiler bizi olgunlaştırmıyor, fakat arazide aldığımız bilgi bizi olgunlaştırıyor.

-Üniversitelerde sosyal hayat yok gibi. Bizim okulumuzda ve bizim sınıfımızda da öyleydi. Ta ki araziye çıkıncaya kadar.

-Halkı üniversite ile üniversiteli ile barıştırmak, kaynaştırmak yıllardan beri söylenir durur. Fakat biz bunu arazi tatbikatları ile gerçekleştirdik. Gittik kahvelerine oturduk, çaylarını içtik. Arazisini sürmekte olana selam verip, hâl hatır sorduk. Sorunlarını dinledik, onlarla ve çevreleri ile ilgili gözlemlerimizi onlara aktardık.

-Coğrafya biliminin ele aldığı konuların gerçek hayatta nerede ve nasıl kullanılabileceğini öğrendik.

-Halkın yaşayışını, örf ve âdetlerini gördük. Özellikle biz şehirlerde büyüyenler için bu çok önemli bir olaydır.

-Hocalarımızın belirttiği "coğrafyacı toplumun sorumlu bir üyesi olarak bilgisinden toplumun faydalanmasını sağlamakla yükümlüdür" ilkimiz gereği topluma yarar sağlayıcı bilgiler kazandık.

-Kendi yaşadığımız ve geldiğimiz bölgelerle karşılaştırma yapma imkânı bulduk. Bölgesel farklılıkların nedenlerini, bunların daha çok coğrafi şartlardan kaynaklandığını gördük. Böylece bölgecilik yaparak bizi kullanmak isteyen kötü niyetli kişilere karşı bunun gerçek sebeplerini anlama ve anlatma imkânına kavuştuk.

-Tatbikatlar sırasında ortaya konan fikirlerin ülkemizin kalkınmasına yol gösterici ve rahatlıkla kullanılabilir olduklarını gördük.

-Gidilen yörelerin sahip oldukları yeraltı ve yerüstü potansiyeller hakkında yorumlar yaparak, bu yörelerin kalkınması için bizde çeşitli fikirlerin oluşmasını sağladı.

d. Tatbikatlarla ilgili başlıca şikâyetleri, dilek ve temennileri;

Öğrencilerimize tatbikatlarla ilgili şikâyet ve dilekleri de sorulmuş, bu iki soruya alınan cevaplar da aşağıda verilmiştir. Bunlar dikkatle incelenip yukarıdakilerle karşılaştırılırsa öğrencilerimizin bazı küçük aksaklıklar dışında arazi tatbikatlarından büyük oranda memnun oldukları anlaşılmaktadır. Öğrencilerimizin daha çok dilek ve temenniler şeklinde olan ifadeleri aşağıda verilmiştir;

-Daha sık, daha geniş kapsamlı tatbikatlar yapılsın.

-Ayda bir değil, haftada bir gün ve coğrafi şekillerin en yoğun olduğu alanlara gidilsin.

-Üçüncü sınıftan değil, birinci sınıftan başlansın.

-Kameraya alınan görüntüler dönüşte tekrar tekrar seyrettirilerek bütün ayrıntılar ortaya konulsun.

-Ulaşım araçları daha modern olsun.

-Hava koşulları dikkate alınsın, rüzgârlı ve soğuk havalarda yapılmasın.

-Tatbikata bayan hocalarımız da gelsin.

-Bazı şekiller öğrencilere anlattırılsın.

-Tatbikatlarda hocalarımız sadece coğrafyadan değil gerçek hayattan da bahsetsin.

-Yemeklerde başıboş kalmayalım. Hocalarımız önderlik edip lokantalarda anlaşsın. Bilmediğimiz yerde yemek yemek bize çok pahalıya maloluyor.

-Otobüsün benzin parası bizden alınıyor. Mademki ders mecburi, o halde yakıt giderini de üniversite karşılasın.

-Konaklama yerlerinde zaman israf edilmesin.

-Hocalar anlattıktan sonra "başka sorusu olan var mı? diye konuyu bitirmesin. Öğrencilere soru sorsun ki onların dikkatleri o konu üzerine toplansın.

SONUÇ

Özellikle 1950'lerden sonra uygulamalı bir bilim haline gelen coğrafyada arazi tatbikatlarının yeri ve önemi, tartışılmaz bir gerçek olarak kabul edilmiştir. Tatbikatlar bir yandan teoriği pratiğe dönüştürürken, diğer yandan da masa başında soyut problemlerle uğraşan kişiler yerine, bizzat mahallinde gözlemler yapan ve somut öneriler ortaya koyan bireylerin yetişmesini sağlamaktadır. Bütün bu yönleri ile tatbikatlar coğrafya eğitiminin en önemli vasıtalarından birisidir.

Üniversitemizin Coğrafya Öğretmenliği Bölümüne gelen öğrencilerimizin en iyi şekilde yetişmeleri ve öğretmen olduklarında da kendilerinden sonra gelecek nesilleri daha iyi yetiştirmeleri için büyük bir özveri ve çaba ile arazi tatbikatı dersleri okutulmaktadır. Bu dersin önemi ve bölümümüzdeki uygulama şekli hakkında metin içinde ayrıntılı bir bilgi verilmiştir. Bu dersi alan öğrencilerimizin dersle ilgili görüşleri de ayrıca kendi ağızlarından yukarıda aktarılmıştır. Öğrencilerin ileri sürdükleri düşünceler dikkatle incelendiğinde bu derslerin son derece faydalı olduğu, ülkemiz üniversitelerinin diğer coğrafya bölümlerinde de benzer derslerin okutulmasının çok yararlı olacağına hiç şüphe yoktur. Günümüz şartlarında eğitimin dört duvar arasından kurtarılarak bizzat yerinde uygulamalı olarak öğretilmesi aynı zamanda çağdaş eğitimin de bir gereğidir*.

19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Coğrafya Öğretmenliği Bölümündeki bu ve benzeri uygulamaların öncü adımlardan biri olacağına

* Bölümümüzde ayrıca son sınıfa gelen öğrencilere kendi yöreleri ile ilgili bitirme tezleri yaptırılmaktadır. Öğrencilerin bu tez çalışmalarından elde ettikleri bilgiler, çektikleri 36 adet veya daha fazla slayt eşliğinde, sınıflarda arkadaşlarına sunulmakta, böylece hemen her dönemde Türkiye'nin (sınıftaki öğrenci sayısına paralel olarak, ikinci öğretimle birlikte) yaklaşık 100 değişik yöresi hakkında birinci ağızdan görsel malzeme eşliğinde bilgi verilmektedir. Daha sonra, yapılan bu tezlerin bir tanesi danışmana bir tanesi de kütüphaneye teslim edilerek ülke çapında bir arşiv de oluşturulmuş olmaktadır. Çünkü, tez yapan öğrencilerimiz kendi yöreleri ile ilgili olarak sadece teze ait bilgiler ve slaytlar değil, aynı zamanda bağlı oldukları illerin ticaret ve sanayi odalarından ekonomik raporlar, belediyelerden şehir planları, turizm bürolarından o yöreyi tanıttıcı kitap, broşür ve kartlar da getirerek bölümümüzün bilgi kaynaklarını zenginleştirmektedirler. Derslere giren öğretim üyeleri de bu kaynaklardan yararlanarak konuları daha güncel hale getirerek işleme imkânına kavuşmuş bulunmaktadır.

umuyoruz. Bütün amacımız, binlerce genç nesil yetiştirmek için öğretmen olmak isteyen adaylara en iyi, en kaliteli ve en çağdaş eğitimi verebilmektir.

BİBLİYOGRAFYA

- DOĞANAY, H.(1989) "Coğrafya ve Liselerimizde Coğrafya Öğretim Programları", **AKDİTYK Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:1, Sf. 7-24, Ankara.**
- DOĞANAY, H.(1993)**Coğrafyada Metodoloji**(Öğretmen Kitaplar Dizisi), MEB Yay., İstanbul.
- HART, J.F.(1968) **Field Training in Geography**, Association American Geogr. Technical Paper Series, Washington.
- İZBIRAK, R.(1969) "Coğrafi Araştırma Gezileri ve Hazırlıkları", **A.Ü.DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:2, Sf.1-62, Ankara.**
- KÖKSAL, A.-ELİBÜYÜK, M.-ÖZÇAĞLAR, A.-ÖZGÜR, E.M.(1993) "Marmara Bölgesinde Coğrafi Gözlemler", **A.Ü. Türkiye Coğrafyası Arş. ve Uyg. Merkezi Dergisi, Sayı:2, Ankara, Sf.123-155.**
- ÖZGÜÇ, N.(1984) **Beşeri Coğrafyada Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri**, İ.Ü.Ed.Fak. Yay. No:2511, İstanbul.
- TRICART, J.(1975) "Bölge Düzenleme ve Gelişme Problemlerinin İncelenmesinde Coğrafyacının Yeri", (Çev.E.Tümertekin), **İ.Ü.Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi, Sayı:2, Sf.79-94, İstanbul.**
- TÜMERTEKİN, E.(1984) "Planlama Eğitiminde Coğrafya", **İ.Ü.Dz.Bil.ve Coğ. Enst. Der. Sayı:1, Sf. 69-76, İstanbul.**
- TÜMERTEKİN, E.(1990) **Çağdaş Coğrafi Düşüncenin Oluşumu ve Paul Vidal de la Blache**, İ.Ü.Ed.Fak.Yay.No:3603, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E.(1994) **Ekonomik Coğrafya**, İ.Ü.Ed.Fak.Yay.No:2926, İstanbul.